

آسیب‌های حضور زنان در اجتماع و راهکارهای حل آن در نظام تعلیم و تربیت اسلامی

حسنی نبی زاده^۱، زینب هاشمی^۲

چکیده

حضور زن در اجتماع از صدر اسلام با شکستن تفکرات جاهلی حضوری ارزشمند و مورد تأیید و متناسب با رویکرد کمال‌گرای اسلامی همراه با قوانینی بوده است. این موجب شده است زنان با حفظ شئون اسلامی به راحتی و با کمترین آسیب‌ها در عرصه‌های مختلف ایفای نقش کنند. امروزه گسترش تفکرات غیراسلامی مانند فیمینسم در جوامع اسلامی که با شعارهایی مانند برابری زن و مرد با هدف آزادی بی‌قید و شرط در سراسر عالم گسترش یافته‌اند حضور زن در اجتماع را دچار آسیب کرده است. پژوهش حاضر به روش توصیفی-تحلیلی در پی تبیین این آسیب‌ها و راهکارهای حل آن است. بررسی‌ها نشان دهنده این ادعاست که این آسیب‌ها در سه دسته فردی، خانوادگی و اجتماعی قرار دارند. آسیب‌های فردی مانند آسیب‌های روحی و جسمی، دور شدن از حجاب و عفاف، خستگی مضاعف، آسیب‌های خانوادگی مانند کاهش روابط اعضای خانواده، مشکلات عاطفی فرزندان، انحرافات اخلاقی فرزندان و آسیب‌های اجتماعی مانند کاهش فرزندآوری، کاهش ازدواج، افزایش آسیب‌های اجتماعی و راهکارهای فردی مانند توجه به مصالح اساسی و اولویت‌بندی، رعایت عفت در نگاه و پوشش، راهکارهای خانوادگی مانند اهمیت دادن به نقش الگویی والدین، نظارت بر جامعه دوستان، انتخاب محیط تحصیلی مناسب و راهکارهای اجتماعی مانند وضع قوانینی مناسب برای حضور در اجتماع، آموزش عمومی، فرهنگ‌سازی و... است.

واژگان کلیدی: زن، اجتماع، تعلیم، تربیت، اسلام.

۱. دانش‌پژوه کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی، از کشور افغانستان، مجتمع آموزش عالی بنت الهدی، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران.

Email: hosnasadatn@gmail.com

ORCID: 0009-0009-8861-2805

۲. استادیار گروه علوم تربیتی، مجتمع آموزش عالی بنت الهدی، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران.

Email: zeinabhashemi.w@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9408-7642

۱. مقدمه

موضوع زن و حضور او در جامعه به صدر اسلام بازمی‌گردد یعنی، زمانی که اسلام آموزه‌های جاهلی در مورد زن را درهم شکست و به زن ارزش بخشید و زنان نیز در عرصه‌های مختلف اجتماعی در صورت نیاز و با حفظ شئونات، ایفای نقش کردند، اما ظهور آن در قالب مسئله‌ای جدی و حیاتی به دو سه قرن اخیر و بروز تفکر فمینیسم برمی‌گردد. زن از مهمترین و مؤثرترین عوامل در تربیت فرزند و رشد جامعه است و نقش اساسی در شکل‌گیری جامعه سالم یا فاسد ایفا را می‌کند. زن می‌تواند به‌طور مستقیم و با حضور در عرصه‌های مختلف اجتماع مانند عرصه‌های سیاسی، فرهنگی، تربیتی و یا به‌طور غیرمستقیم با تربیت فرزند تأثیرگذار باشد. امروزه به‌واسطه روشنفکری، نوگرایی و بروز تفکرهای نوین مانند برابری جنسیتی و تساوی زن و مرد در تمام مسائل و جنبه‌های زندگی، حضور زنان در عرصه‌های اجتماعی بیشتر شده است. حضور زنان در جامعه آثار و نتایج مثبتی به‌دنبال دارد، اما حضور بی‌قید و شرط آنها آسیب‌های غیرقابل انکاری را به‌دنبال دارد. هدف دین اسلام رسیدن به سعادت دنیا و آخرت یعنی، دستیابی به حیات طیبه است و این امر محقق نمی‌شود مگر با توجه به دو بعد فردی و اجتماعی زندگی انسان. نقش کلیدی و محوری زن در خانواده و اجتماع بر همگان آشکار است. اسلام به‌دنبال کمال انسان است و قوانین و تعالیمی در مورد کیفیت و شیوه فعالیت و حضور زنان در اجتماع بیان کرده است تا با رعایت این مسائل هم در اجتماع به فعالیت بپردازند و هم از آسیب‌های آن مصون بمانند. با توجه به مطالعات انجام شده در مورد این موضوع مقاله‌هایی نوشته شده است مانند مقاله وضعیت زن مسلمان و نقش وی در اجتماع از محمدعلی تسخیری که وضعیت زن مسلمان از دیدگاه اسلام و وضعیت زنان در توسعه اجتماعی را بررسی می‌کند. وی همچنین چالش‌های فرهنگی خانوادگی و بین‌المللی پیش روی آنها را بیان کرده است. مقاله حضور زن در جامعه از دیدگاه قرآن و روایات از علی‌اکبر ربیع و همکاران، آسیب‌های حضور زن در جامعه و ضرورت و آداب حضور زنان در اجتماع را از منظر قرآن و شریعت مطالعه کرده است. مقاله حاضر

باروش توصیفی- تحلیلی، آسیب‌های حضور زنان در اجتماع و راهکارهای حل آن در نظام تعلیم و تربیت را بررسی می‌کند.

۲. مفهوم‌شناسی

۱-۲. اجتماع

اجتماع در لغت به معنای گرد هم آمدن، جمع شدن و به هم پیوستن است. (عمید، ۱۳۷۴، ۱۰۳/۱) این واژه در اصطلاح، معانی متعددی دارد. اجتماع به گروهی از مردم گفته می‌شود که گرد هم آمده‌اند و ویژگی‌های مشترک دارند.

۲-۲. نظام

نظام در لغت به معنای نظم دادن، آراستن، به رشته کشیدن مروارید، عادت و روش است. (عمید، ۱۳۷۴، ۲۴۰/۳) در اصطلاح به اصول و قواعدی گفته می‌شود که چیزی بر آن نهاده شده است.

۲-۳. تعلیم و تربیت

تعلیم در لغت به معنای علم یا هنری را به کسی یاد دادن و تربیت به معنای پرورش دادن و ادب و اخلاق به کسی یاد دادن است. (عمید، ۱۳۷۴، ۶۶۵/۱)

۲-۴. نظام تعلیم و تربیت اسلامی

باتوجه به تعاریف بالا می‌توان گفت که نظام تعلیم و تربیت اسلامی مجموعه‌ای از روش و قواعدی است که برای پرورش، رشد و تعالی انسان باتوجه به آموزه‌های اسلامی به‌دست می‌آید.

۳. آسیب‌های حضور زنان در اجتماع

در چند سده گذشته فعالیت زنان به خانه و خانواده محدود می‌شد و حضور آنها در اجتماع محدود بود. در اوایل قرن بیستم و بعد از انقلاب صنعتی، کارخانه‌داران و نظام سرمایه‌داری، زنان را که کارگران ارزان‌تری بودند بر مردان سرکش ترجیح می‌دادند و این‌گونه بود که زن پا به عرصه اجتماع و اشتغال نهاد. همچنین تفکر و مکتب فمینیسم با شعار آزادی زنان و برابری و تساوی

زنان با مردان باعث حضور حداکثری زنان در اجتماع شد بی آنکه به آسیب‌های آن توجه شود.
(خرمی، ۱۳۸۴)

۳-۱. آسیب‌های فردی

۳-۱-۱. آسیب‌های روحی و جسمی

انسان موجودی کمال‌گراست و تمایل دارد در هر کاری بهترین باشد. وقتی شخص وارد اجتماع می‌شود نیز سعی دارد بهترین باشد و به موفقیت برسد. این احساس رقابت شدیدی بین افراد به وجود می‌آورد و به تبع آن، اضطراب و استرس فرد نیز افزایش می‌یابد. زنان برای پیروزی در این رقابت فعالیت خود را روزبه‌روز افزایش می‌دهند تا با حضور فعال خود عرصه را بر رقیبان خود تنگ کرده و گوی سبقت را از آنها بربایند. این کار خستگی جسمی و روحی زیادی را به دنبال دارد. زنان فشارها و استرس‌های وارد شده در محیط کار و خانه را مؤثر بر خستگی جسمی و روحی خود می‌دانند. علائم خستگی در زنان عبارتند از: کسالت، بی‌حالی، زود خسته شدن، بی‌انگیزگی، احساس ناامیدی و فقدان نیرو. (بهزادی و عسگری، ۱۳۹۷) این خستگی برای زنان متأهل و مادران دوجندان است؛ زیرا علاوه بر فعالیت بیرون به ایفای نقش همسری و تربیت فرزندان نیز می‌پردازند.

۳-۱-۲. دور شدن از پوشش کامل و حرکت به سمت بی‌حجابی

انسان علاقه‌مند است همیشه برتر از دیگران باشد و به موفقیت برسد. بنابراین، پوشش کامل را مانعی برای رسیدن به اهداف خود می‌داند. او در ابتدا از پوشش خود کم می‌کند، سپس در این مورد حس رقابت به وجود می‌آید و به صنعت توقف‌ناپذیر مد و فشن می‌رسد مانند اتفاقی که بعد از انقلاب صنعتی برای کشورهای اروپایی رخ داد. هم‌زمان با انقلاب صنعتی، نظام سرمایه‌داری زنان را که نیروی ارزان‌تر و مطیع‌تری نسبت به مردان بودند به محیط کار و اجتماع آوردند و پس آن با سردادن شعار مظلومیت زن و حق آزادی زنان آنها را از محیط خانواده و حجاب سنتی دور کرده و به ابزاری برای نظام سرمایه‌داری تبدیل کردند. با افزایش تولید و کم شدن تقاضا

سرمایه‌داران که خود را در آستانه ورشکستگی می‌دیدند از جذابیت، دلربایی و طنازی زن برای تبلیغات استفاده کردند و زشت‌ترین سوءاستفاده از جذابیت زنان به اسم آزادی از بند پوشش‌های سنتی انجام گرفت. این باعث قربانی شدن شخصیت و منزلت زنان و ازبین رفتن عقاید شد که ارزش زنان را در حد یک کالا پایین آورد. این موضوع، شروع تمام فسادها و آسیب‌هایی است که به جامعه، خانواده و مردم جهان غرب وارد شد. (خرمی، ۱۳۸۴)

۳-۱-۳. دوبرابر شدن خستگی

فعالیت‌های اجتماعی زنان از مسئولیت‌های آنها در خانه کم نمی‌کند. تمام فعالیت‌هایی که یک زن خانه‌دار انجام می‌دهد را زنانی که در خارج از خانه فعالیت دارند هم باید انجام دهند. فعالیت داشتن در داخل و خارج از خانه به صورت هم‌زمان خستگی را دوچندان می‌کند و خستگی جسمی بر روح و روان انسان تأثیر می‌گذارد.

۳-۲. آسیب‌های خانوادگی

خانواده کوچک‌ترین و اولین نهاد اجتماعی و متشکل از زن و مرد است. هریک از زن و مرد وظایفی را برعهده دارند که اگر در وظایف خود کوتاهی کنند آسیب جدی به خانواده و جامعه وارد می‌شود. نقش زن که یکی از عناصر اساسی تشکیل‌دهنده خانواده است و بخش اعظم تربیت فرزندان را برعهده دارد بسیار مهم است.

۳-۲-۱. مشکلات عاطفی فرزندان

خانواده نقش مهمی در تعیین آینده فرزندان دارد. اولین پایه‌گذار شخصیت هر فرد، پدر و مادر است. بنابراین، تغییرات ایجاد شده در نظام خانواده ممکن است آسیب‌های جدی در فرد ایجاد کند. یکی از این تغییرات، اشتغال مادر و پررنگ شدن فعالیت اجتماعی آنهاست. بچه‌ها در دوران کودکی نیاز به محبت و پرورش دارند و اگر این محبت را دریافت نکنند ممکن است مشکلات شدیدی به وجود آید. کودکانی که مادران آنها در اجتماع حضور دارند به طور کامل و کافی از محبت آنها بهره‌مند نمی‌شوند؛ زیرا مادر مدتی را بیرون از خانه مشغول است و کودکان

در مهدکودک و یا توسط برخی از افراد خانواده مانند مادر بزرگ نگهداری می‌شوند و از محبت و حضور مادر محروم هستند. وقتی مادر مدت زیادی را در کنار کودک خود نیست متوجه نیازها، عواطف و احساسات او نمی‌شود. عدم حضور مادر در موقعیت‌های مختلف باعث می‌شود که کودک نتواند احساسات خود را به موقع برای مادر بیان کند و زمانی که مادر حضور دارد به دلیل خستگی و یا کارهای خانه نمی‌تواند به خوبی احساسات کودک را بشنود و پاسخ‌گو باشد. بنابراین، کودک باور می‌کند که نیازهای او بی‌اهمیت است و دیگر به دنبال حمایت والدین خود نمی‌رود و این باعث می‌شود کودک به بزرگسالی تبدیل شود که در بیان احساسات خود مشکل دارد. ونجر، جان و جنر معتقد هستند که شاغل بودن مادر بر رشد رفتاری و شناختی کودکان تأثیر منفی دارد و این تأثیرات می‌تواند تا بزرگسالی ادامه یابد به‌ویژه اگر در سال‌های اولیه زندگی باشد. سپردن فرزندان به مهدکودک‌ها و دور بودن مادر مشکلاتی را به همراه دارد. مناسب نبودن شرایط تغذیه، بهداشت و گاهی ناکارآمدی مربیان آسیب‌هایی را برای فرزندان به دنبال دارد که جبران آن توسط مادر در خانه مشکل و حتی غیرممکن است. (رضایی جمالویی، و همکاران، ۱۳۹۲)

۳-۲-۲. انحرافات اخلاقی و تحصیلی فرزندان

در پژوهشی به دست آمد: «دانش‌آموزانی که مادران آنان شاغل هستند رفتارهای ضداجتماعی بیشتری از خود نشان می‌دهند». (رضایی جمالویی، و همکاران، ۱۳۹۲) با توجه به نظریه کنترل اجتماعی، میزان انحراف اخلاقی و تحصیلی نوجوانان با میزان کنترل اجتماعی که از طرف خانواده بر آنها اعمال می‌شود ارتباط دارد. براساس نظریه قدرت، عدم نظارت والدین شرایط مساعدی برای بروز رفتارهای انحرافی فرزندان به‌ویژه نوجوانان به وجود آورده است و یا آن را تقویت می‌کند و تأثیر کنترل مادران بیشتر از پدران است. بنابراین، هرچه نظارت والدین بیشتر باشد احتمال بروز انحرافات کمتر است (گلچین، ۱۳۸۵). از آنجا که مادران با فعالیت در اجتماع نظارت کمتری نسبت به فرزندان خود دارند احتمال بروز انحرافات اخلاقی و تحصیلی در آنها بیشتر است.

۳-۲-۳. عدم ارتباط مناسب با اعضای خانواده

فعالیت مادر هم در خانه و هم در بیرون خانه و حجم زیاد و فشردگی کارها، فشارهای روحی و جسمی را به مادر تحمیل می‌کند که باعث عدم برقراری ارتباط مناسب با خانواده می‌شود. صرف کردن ساعت زیادی بیرون از خانه خواه‌ناخواه ارتباط اعضای خانواده را کم و محدود می‌کند و تبادل نظر و هم‌فکری برای حل مسائل کاهش می‌یابد.

۳-۳. آسیب‌های اجتماعی

۳-۳-۱. کاهش فرزندآوری در خانواده

عوامل متعددی در مسئله فرزندآوری مؤثر است مانند وضعیت اقتصادی و میزان درآمد، میزان تحصیلات و سن ازدواج با گذشت زمان و تغییر سبک زندگی از سنتی به مدرن نقش زنان در خانواده نیز دستخوش تغییر شد. در زندگی سنتی، زنان بیشتر مشغول خانه‌داری و فرزندپروری بودند، اما در جامعه مدرن و امروزی، زنان به فعالیت در خارج از خانه نیز مشغول هستند. لازم به ذکر است که تحصیلات و استقلال زنان از شاخصه‌های منزلت آنهاست و زنان نیز به دنبال کسب این منزلت‌ها هستند. افراد با کسب دانش و رسیدن به مدارج بالای علمی انتظار دارند تا در رشته مرتبط با تحصیلات خود مشغول به کار شوند، کسب درآمد کنند و در نتیجه به استقلال مالی برسند. بنابراین، تمایل زنان به تحصیلات و رسیدن به استقلال مالی و دشوار بودن بچه‌داری در کنار این دو باعث می‌شود تا میل به فرزندآوری کم شود. تحقیقات نشان می‌دهد بین فعالیت اجتماعی زنان و فرزندآوری رابطه معکوس وجود دارد. (مشفق، ۱۳۹۵، ۱-۲۴) علاوه بر آن، مشغله زنان شاغل و فعال در اجتماع زیاد است و به دلیل محدود بودن وقت نمی‌توانند به طور مناسب و خوب به فرزندان خود رسیدگی کنند. همچنین امکان دارد با بچه‌دار شدن، شغل و موقعیت خود را از دست بدهند. به همین دلیل، ترجیح می‌دهند فرزند کمتری داشته باشند و در بیشتر موارد به تک‌فرزندی بسنده می‌کنند.

۳-۲-۳. کاهش ازدواج

زنانی که شاغل هستند و کسب درآمد می‌کنند و استقلال مالی دارند دیگر نیازی به ازدواج کردن نمی‌بینند. فعالیت در اجتماع باعث می‌شود این زنان با افراد گوناگونی در ارتباط باشند و انسان‌هایی با سطح دانش و مالی و ارتباط اجتماعی متفاوتی ببینند و توقعاتشان از ازدواج بالا رفته و معیار و ایده‌آل‌هایشان برای ازدواج تغییر کند. بنابراین، به دلیل نبود مرد رؤیاهایشان ازدواج نمی‌کنند.

۴. راهکارهای نظام تعلیم و تربیت اسلامی

اسلام زمانی در جزیره‌العرب ظهور کرد که زن هیچ ارزشی در آنجا نداشت و زن مانند کالایی بود که متعلق به دیگران (پدر همسر یا فرزند) بود و جزو اموال آنها محسوب می‌شد. اسلام ارزش و منزلت زیادی به زنان داد و زمانی که سخن از مسئولیت به میان آمد اسلام نه تنها مردان، بلکه زنان را نیز مورد خطاب قرار داد. اسلام زن را مایه آرامش می‌داند و می‌فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا» (روم: ۲۱). اسلام تاجایی به زنان اهمیت داده است که یکی از سوره‌های قرآن نساء (زنان) نام گرفته است و در آن به مباحث مختلف زنان می‌پردازد. بعد از فتح مکه، پیامبر ﷺ علاوه بر مردان با زنان بیعت کرد؛ یعنی ابتدا پیامبر اکرم ﷺ دست خود را در تشت آبی نهاد و سپس زنان دست خود را در آب قرار دادند و با پیامبر بیعت کردند. ارزشی که اسلام به زنان داد باعث شد آنها نیز در تمام زمان‌ها و مکان‌ها از مسجد گرفته تا میدان جنگ درکنار اسلام و یاری‌کننده آن باشند.

اروپاییان در سال ۱۸۸۲ میلادی استقلال مالی و حق مالکیت زنان را به رسمیت شناخت آن هم به دلیل انقلاب صنعتی و نیاز کارخانه‌ها به کارگران زن. این درحالی است که اسلام ۱۱ قرن قبل‌تر از اروپاییان استقلال و حق مالکیت زنان را به رسمیت شناخت. اسلام با دادن مسئولیت خانواده به مرد و وجوب نفقه به زنان این امکان را می‌دهد تا سرمایه خود را برای آینده خود پس‌انداز کند. (خرمی، ۱۳۸۴) باتوجه به سخنان بالا می‌توان نتیجه گرفت که اسلام هیچ‌گاه قصد بی‌توجهی به زنان و بی‌ارزش دانستن آنها را نداشته است، بلکه ارزش زنان با مردان در اسلام به

یک اندازه بوده است. اسلام هیچ‌گاه زنان را مبحوس در خانه نخواست است، بلکه در صورت نیاز، زنان نیز باید در عرصه حضور داشته باشند، البته با حفظ شئونات. در طول تاریخ، نقش‌آفرینی زنان در عرصه‌های مختلف دیده می‌شود. از حضور زنان در عرصه سیاسی می‌توان به حضور مقتدرانه حضرت زهرا (علیها السلام) و سخنانی کوبنده و آتشین ایشان در مسجد برای اعتراض به غصب خلافت اشاره کرد. بنابراین، اسلام برای حفظ منزلت و ارزش زن و جلوگیری از آسیب جامعه به او و برعکس راهکارهایی را ارائه می‌کند که با رعایت آن هم می‌توان شاهد حضور فعال زنان در جامعه بود و هم آسیب‌ها را به حداقل رساند.

۴-۱. راهکارهای فردی برای کاهش آسیب حضور زنان در اجتماع

۴-۱-۱. توجه به مصالح اساسی و اولویت‌ها

دین اسلام با حضور زنان در اجتماع و اشتغال آنها با رعایت قوانین و آداب مخالفتی ندارد، اما در تعارض میان حضور در اجتماع و مسائل ارزشی و در نگاه اسلام به این موضوع تفاوت است. اصل بر آن است که درکنار فعالیت اجتماعی، ارزش‌های اساسی و بنیادی حفظ شود. این موضوع اختصاص به زنان ندارد و در مورد مردان نیز صدق می‌کند. با توجه به قاعده تراحم اگر میان اهم و مهم تراحم به وجود آید از نظر شرع و عقل، اهم مقدم بر مهم می‌شود. بنابراین، از آنجاکه حفظ نظام خانواده و تربیت فرزندان از اصول بنیادی اسلام است در تراحم میان خانواده و سایر فعالیت‌ها حفظ خانواده در درجه اول اهمیت قرار می‌گیرد. در این صورت زنان باید اولویت‌ها و مصالح اساسی را در نظر داشته باشند تا خود، خانواده و جامعه را از آسیب‌هایی که در صورت سهل‌انگاری به وجود می‌آید، حفظ کنند.

۴-۱-۲. عفت در نگاه و پوشش

عفت در لغت به معنی پرهیزگاری، پارسایی و بازایستادن از حرام آمده است. (عمید، ۱۳۷۴، ۱۷۲۱/۳) در اصطلاح اخلاق به معنی خویشتن‌داری در برابر تمایلات افراط‌گونه نسبت به لذت‌های مادی و نفسانی است که نقطه مقابل شهوت است. (حاج سید جوادی، ۱۳۸۴) قرآن

در آیه «و قل للمؤمنات یغضضن من ابصارهن و یحفظن فروجهن و لا یبدین زینتهن الا ما ظهر منها و لیضرن بخرهن علی جیوبهن و لا یبدین زینتهن الا لبعولتهن؛ به زنان با ایمان بگو چشم از نگاه به مردان اجنبی فروبندند و فرج‌های خویش را حفظ کنند و زینت خویش را جز آنچه آشکار است، آشکار نسازند و باید که روپوش‌هایشان را به گریبان‌ها کنند و زینت خویش را نمایان نکنند مگر برای شوهرانشان» (نور: ۳). باتوجه به آیه، زنان باید درمقابل مردان غریبه یعنی، مردان نامحرم حجاب خود را حفظ کنند، جلب توجه نکنند و با حفظ عفت درمقابل مردان قرار گیرند. حجاب و پوشش مناسب زن نه تنها مانع فعالیت‌های اجتماعی نیست، بلکه روشی برای جلوگیری از ارضای نیازهای جنسی در خارج از چارچوب خانواده است.

حفظ حجاب و پوشش مناسب در اجتماع باعث می‌شود که زنان از نگاه‌های مردان بیمار دل در امان بمانند و در محیط کار، شخصیت آنان مورد توجه باشد نه جنسیت. پوشش سبب موفقیت و پیشرفت بیشتر زن در فعالیت‌های اجتماعی شده و او را به فعالیت‌های تحصیلی و شغلی پایبند می‌کند. نداشتن حجاب باعث می‌شود زن در اجتماع مورد آزارها و آسیب‌هایی قرار بگیرد که فشارهای روحی و حتی جسمی را متحمل شود. پوشش مناسب باعث حفظ نظام خانواده می‌شود. ظاهر شدن زنان در اجتماع با پوشش نامناسب باعث سلب اعتماد همسران شده و خانواده متزلزل می‌شود. همچنین باعث جلب و جذب شدن سایر مردان شده و ممکن است آنها از همسران خود دلسرد شده و به جدا شدن از همسر خود فکر کنند.

۴-۲. راهکارهای خانوادگی برای کاهش آسیب‌های حضور زنان در اجتماع

خانواده کوچک‌ترین گروه جامعه و مهم‌ترین آن است. خانواده اساس و پایه سایر نظام‌های اجتماعی است. از دیدگاه جامعه‌شناسان، خانواده نقطه شروع فرایند اجتماعی شدن است. خانواده معرف همه دنیایی است که فرزندان را احاطه کرده است. خانواده به‌طور مستقیم در شکل‌گیری تصویر فرد از خود و تصویر فرد از جامعه تأثیر می‌گذارد. نقش‌هایی که انسان ایفا می‌کند و یا از او انتظار می‌رود را زن در کانون خانواده می‌آموزد. (صالحی و دهقانی، ۱۳۹۶)

بنابراین، خانواده نقش بسزایی در کاهش آسیب‌های اجتماعی ایفا می‌کند.

الگو به افراد رشد یافته و کاملی گفته می‌شود که لایق آن هستند تا نمونه و سرمشق دیگران قرار گیرند. از معادل کلمه الگو در فرهنگ اسلامی می‌توان به اسوه اشاره کرد که به معنای مقتداست. (حیدری، ۱۳۹۰) انسان سرشتی کمال جو و کمال گرا دارد و همیشه سعی می‌کند چه در بعد مادی و چه در بعد معنوی به درجات عالی دست پیدا کند و برای رسیدن به این هدف به دنبال سریع‌ترین و آسان‌ترین راه‌هاست. انسان با دیدن انسان‌های موفق‌تری که به تکامل رسیده و قله‌های کمال را پیموده‌اند، سعی می‌کند از آنها پیروی کند تا خود نیز به کمال برسد و اینجاست که الگوپذیری به صورت واکنش درونی انسان را به تقلید از دیگران وامی‌دارد (حیدری، ۱۳۹۰) دین اسلام نیز به خوبی به اهمیت این موضوع واقف است. از این رو، در جای جای قرآن به معرفی الگوهای نمونه می‌پردازد. از مهمترین و کامل‌ترین الگوهای مطرح شده می‌توان به پیامبر اسلام ﷺ اشاره کرد. «ولکم فی رسول الله اسوة حسنة لمن کان یرجو الله و الیوم الآخر؛ مسلماً برای شما در زندگی رسول خدا سرمشق نیکویی بود برای آنها که امید به رحمت خدا و روز رستاخیز دارند و خدا را بسیار یاد می‌کنند» (احزاب: ۲).

تحقیقات انجام شده نشان می‌دهد در هفت سال اول زندگی پایه‌های اصلی شخصیت کودک شکل می‌گیرد و ریشه و اساس یادگیری در این هفت سال تقلید و الگوگیری است که باعث می‌شود چگونه حرف زدن، راه رفتن و شیوه زندگی کردن را از والدین و اطرافیانی که با او در ارتباط هستند، بیاموزند. (حیدری، ۱۳۹۰) باتوجه به اینکه کودک بخش اعظمی از هفت سال اول زندگی خود را در خانه و در ارتباط با والدین است، می‌توان به اهمیت نقش الگویی آنان پی برد. بنابراین، والدین باید با رفتار صحیح و درست خود صفات خوب اخلاقی مانند اعتماد به نفس، کرامت نفس، تقوا، عفت، حیا و... را در دختران خود نهادینه کنند تا بتوان در آینده از بروز مشکلات جلوگیری کرد.

۴-۲-۲. نظارت بر جامعه دوستان

انسان موجودی اجتماعی است و در هر مرحله از زندگی خود نیازمند دوست خوب و شایسته است تا او را به سمت رشد و کمال سوق دهد. برخلاف پدر و مادر، دوست و رفیق توسط خود انسان انتخاب می‌شود. بنابراین، تأثیر بیشتری بر شکل‌گیری شخصیت انسان و انتخاب مسیر زندگی دارد. (حسینی، ۱۳۸۶) اسلام باتوجه به اهمیت این موضوع به انتخاب دوست شایسته و مناسب تأکید دارد. پیامبر اسلام ﷺ می‌فرماید: «المرء علی دین خلیله و قرینه؛ انسان بر دین، دوست و رفیق خود است» (مازندرانی، بی‌تا، ۱۵۹/۱). تحقیقات نشان می‌دهد بسیاری از آسیب‌ها متأثر از دوستان بد است و خانواده‌ای که به دوستان و فرزندان خود توجه ندارد در این مسائل بی‌تقصیر نیستند. در پژوهشی آمده است: «در خانواده‌هایی که درگیری زیاد است افراد توان ماندن در خانه را ندارند و ترجیح می‌دهند با دوستان باشند و این باعث رفتن آنها به سمت اعتیاد می‌شود» (صالحی و دهقانی، ۱۳۹۶). باتوجه به اهمیت دوستیابی و تأثیر دوست خوب و یا بد بر زندگی انسان ضرورت نظارت والدین بر این مسئله به خوبی مشخص می‌شود. والدین می‌توانند با راهنمایی فرزندان خود در دوستیابی خطرات احتمالی را کاهش دهند.

۴-۲-۳. انتخاب محیط آموزشی و تحصیلی مناسب

مدرسه دومین و مهمترین نهاد اجتماعی است که هر شخص با آن در ارتباط است و نقش بسزایی در شکل‌گیری شخصیت و اخلاق فرد ایفا می‌کند. از نظر دیدگاه اجتماعی، منتقل کردن ارزش‌ها به کودکان از وظایف مدرسه است. تالکوت پارسونز به بیان این دیدگاه پرداخته است. او معتقد است دانش‌آموزان نقش‌های مناسبی که در جامعه وجود دارد را از مدرسه می‌آموزند و نیازهای مردم در رفتارهای میان‌فردی را محقق می‌سازند. (روحانی دهکردی، و همکاران، ۱۳۹۱) انتخاب مدرسه مناسب که بتواند علاوه بر آموزش علوم مختلف به فرزندان شیوه حضور در اجتماع و نقش انسان در اجتماع را به آنها آموزش دهد از وظایف والدین است.

۴-۳. راهکارهای اجتماعی برای کاهش آسیب‌های حضور زنان در اجتماع

جامعه بزرگ‌ترین نهاد اجتماعی است که فرد با آن در تعامل است. هر شخصی در زندگی برای رفع نیازهای حیاتی خود هرچند کوچک ناچار به ارتباط با جامعه است و هر جامعه‌ای نیز قوانینی دارد تا از آسیب‌ها و تعارض حقوق افراد و هرج و مرج جلوگیری کند. جامعه نقش زیادی در جلوگیری از آسیب‌های وارده بر زنان فعال در اجتماع دارد.

۴-۳-۱. وضع قوانین برای حضور زنان در اجتماع

هر جامعه برای حفظ نظم، جلوگیری از هرج و مرج و بزهکاری‌ها و اقسام تخلفات نیازمند به قانون است؛ زیرا آزادی بی‌حدومرز و مطلق انسان باعث نابودی جامعه می‌شود. اگر دو ویژگی حب نفس و زیاده‌طلبی در انسان از حد اعتدال خارج شود و به سمت افراط رود، باعث انحراف انسان می‌شود و انسان به سمت بهره‌کشی از دیگران می‌رود. برای جلوگیری از این اتفاق باید قوانینی در جامعه اعمال شود. (حق‌پناه، ۱۳۷۷) جامعه با اعمال قوانینی در مورد نوع پوشش زنان و مردان در اماکن عمومی و اداره‌ها، تفکیک مکان زن و مرد در وسایل عمومی مانند متروها و اتوبوس‌ها، وضع قوانین متناسب با شرایط ویژه زنان مانند مرخصی برای زنان باردار یا بچه‌دار و... می‌تواند آسیب‌ها را به حداقل برساند.

۴-۳-۲. پیش‌بینی و آماده‌سازی شرایط مناسب برای حضور زنان در جامعه

در جامعه امروزی حضور زنان در اجتماع اجتناب‌ناپذیر است، اما می‌توان با فراهم کردن شرایط مناسب برای حضور زنان در جامعه آنها را با اهداف جامعه همسو کرد. ابتدا باید نیازهای زنان را در نظر داشت و محیط مناسبی با آن فراهم کرد. برای مثال زنان نیاز به تفریح و گردش دارند، اما به دلیل حضور مردها در پارک‌های عمومی امکان تفریح آزادانه برای زنان وجود ندارد. بنابراین، می‌توان در نقاط مختلف شهر پارک‌های مخصوص بانوان را احداث کرد.

۴-۳-۳. آموزش‌های عمومی و فرهنگ‌سازی در رابطه با مشکلات و ارائه راهکار

فرهنگ شامل ارزش‌ها، دانش‌ها، روش زندگی، سنت‌ها و اعتقاداتی است که توسط افراد جامعه تعیین شده و بین جوامع مختلف متفاوت است. (عیوضی، ۱۳۸۶) فرهنگ به افراد جامعه کمک

می‌کند تا مشکلاتی که در زمان و مکان مختلف به آن دچار می‌شوند را حل کنند. اگر جامعه‌ای نتواند ضعف‌های فرهنگی خود را برطرف و یا فرهنگ خود را به درستی ارائه کند طبیعی است که دچار تهاجم‌های فرهنگی شده و در فرهنگ‌های بیگانه حل می‌شود. برای جلوگیری از این آسیب‌ها باید فرهنگ‌سازی انجام شود و با افزایش ظرفیت علمی و آموزشی، نیازهای فرهنگی جامعه مانند نیازهای اقتصادی شناخته شده و حل شود، تولیدات فرهنگی افزایش یافته و روحیه نقدپذیری و گفت‌وگو در جامعه تقویت شود، دستاوردهای جدید فرهنگی با ارزش‌های بومی فرهنگ منطبق شود تا به این وسیله بحران‌هایی که به دلیل رویارویی با فرهنگ‌های بیگانه به وجود می‌آید، برطرف شود.

۴-۳-۴. نظارت بر صنعت مُد و لباس و عرضه لباس‌های مناسب در بازارها

کلمه مُد ریشه فراسوی دارد و تعاریف مختلفی برای آن مطرح شده است. مُد پدیده‌ای اجتماعی است و به شیوه، روش و سبک خاص طراحی لباس گفته می‌شود. مُد روش موقتی برای پوشش است که در رفتار و زندگی انسان‌ها تأثیر می‌گذارد. (حزباوی، ۱۴۰۰) اسلام نیز به زیبایی و آراستگی ظاهر توجه دارد و حتی به آن سفارش نیز کرده است. در حدیثی آمده است: «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْجَمَالَ وَالتَّجْمِيلَ وَيَكْرَهُ الْبُؤْسَ وَالتَّبَاؤُسَ؛ خداوند زیبایی و آراستن را دوست دارد و از نپرداختن به خود و خود را ژولیده نشان دادن کراهت دارد» (بهرامی، ۱۳۸۶). این توجه باید در حد اعتدال باشد و به سمت افراط کشیده نشود به گونه‌ای که تمام زندگی انسان درگیر مد و لباس شود. تنوع‌طلبی، محبوبیت اجتماعی و توجه به زیبایی از تمایلات فطری و اساسی انسان است. جوانان و به ویژه دختران جوان شیفته زیبایی هستند و دوست دارند که زیبا جلوه کنند. از آنجاکه تمام این گرایش‌ها را می‌توان در صنعت مد یافت جوانان به سرعت جذب این صنعت می‌شوند. این موضوع آسیب‌های متعددی مانند از بین رفتن شخصیت واقعی فرد، اضطراب زیاد، تبدیل شدن به انسان مصرف‌گرا و... را به دنبال دارد که در ابتدا باعث متزلزل شدن خانواده و بعد جامعه می‌شود (حزباوی، ۱۴۰۰). جامعه برای جلوگیری از این آسیب‌ها باید به چگونگی ورود مد و گسترش آن در جامعه نظارت داشته باشد و از فروش هر نوع لباس و مد در جامعه جلوگیری کند.

جامعه باید مد و پوششی زیبا، به‌روز، جوان‌پسند و متناسب با فرهنگ جامعه و آموزه‌های اسلام ارائه کند تا جوانان به مد و پوشش غربی رویانورند.

۵. نتیجه‌گیری

باتوجه به مباحث گذشته می‌توان نتیجه گرفت که حضور زنان در اجتماع و فعالیت اجتماعی زنان مخالف با آموزه‌های اسلامی نیست، بلکه اسلام چالش‌ها و آسیب‌های فردی، خانوادگی و حتی اجتماعی حضور زنان در اجتماع را مورد توجه قرار می‌دهد و برای حل این چالش‌ها راهکارهای مناسب ارائه می‌کند. بنابراین، باتوجه و عمل به این راهکارها می‌توان خانواده و جامعه و به‌ویژه زنان را از این آسیب‌ها حفظ کرد.

فهرست منابع

۱. بهرامی، ناصر (۱۳۸۶). آراستگی از دیدگاه معصومان. نشریه فرهنگ کوثر، شماره ۶۹، ۷۵ - ۸۰.
۲. بهزادی، الهام، و عسگری، پرویز (۱۳۹۷). اثربخشی درمان شناختی- رفتاری بر خستگی مزمن و احساس گرفتاری در زنان شاغل. نشریه علمی - پژوهشی زن و فرهنگ، ۹ (۳۶)، ۷۵ - ۸۵.
۳. حاج سید جوادی، احمد (۱۳۸۴). دایره‌المعارف تشیع. تهران: شهید سعید محبی.
۴. حزباوی، سعیده، کریمی‌نیا، محمدمهدی، و انصاری مقدم، مجتبی (۱۴۰۰). تأثیر آثار و پیامدهای مدگرایی در آموزه‌های اسلامی. نشریه پیشرفت‌های نوین در روان‌شناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش، ۴ (۳۷)، ۹۷ - ۱۱۲.
۵. حسینی، سید جواد (۱۳۸۶). با چه کسی دوستی کنیم. نشریه پاسدار اسلام، شماره ۳۰۶، ۱۲ - ۲۰.
۶. حق‌پناه، رضا (۱۳۷۷). جایگاه قانون و قانون‌گذاری در قرآن. نشریه اندیشه حوزه، شماره ۱۴، ۲۵۳ - ۲۷۵.
۷. حیدری، سید عبدالکریم، و محمدی، زهرا (۱۳۹۰). ضرورت وجود الگو برای زنان مسلمان. نشریه اسلامی زنان و خانواده، شماره ۸، ۱۱۵ - ۱۳۹.
۸. خرمی، جواد (۱۳۸۴). جایگاه اجتماعی زن در اسلام. نشریه مبلغان، شماره ۶۷، ۸ - ۲۱.
۹. رضایی جمالویی، حسن، ابوالقاسمی، عباس، عبدالمحمدی، عبدالرضا، پورکرد، مهدی، و مرادی، حسین (۱۳۹۲). بررسی و مقایسه‌ی خصوصیات شخصیتی در دانش‌آموزان پسر مقطع دبیرستان با مادران شاغل و غیر شاغل. نشریه مطالعات زن و خانواده، ۲ (۱)، ۲۷ - ۳۳.
۱۰. روحانی دهکردی، سولماز، و باقری قلعه‌سلیمی، اشرف (۱۳۹۱). مدرسه و نقش آن در تعلیم و تربیت ارزش‌ها. نشریه معرفت، شماره ۱۷۹، ۹۵ - ۱۰۴.
۱۱. صالحی، شیوا، و دهقانی، مرضیه (۱۳۹۶). بررسی نقش خانواده در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی جوانان. همایش کنفرانس بین‌المللی فرهنگ آسیب‌شناسی روانی تربیت، ۳۵ - ۳۹.
۱۲. عمید، حسن (۱۳۷۴). فرهنگ لغت عمید. تهران: امیر کبیر.
۱۳. عیوضی، محمدرحیم (۱۳۸۶). فرهنگ اسلامی: مفاهیم، ویژگی‌ها و اصول. نشریه زمانه، شماره ۵۸، ۱۸ - ۲۳.

۱۴. گلچین، مسعود (۱۳۸۵). انحرافات اجتماعی جوانان در آئینه پژوهش‌ها (نمونه‌ای از کاربرد فن تحلیل ثانوی). نشریه نامه علوم اجتماعی، شماره ۲۸، ۱۲۴-۱۵۸.
۱۵. مازندرانی، ملاصدرا (بی‌تا). شرح اصول کافی. بی‌جا: کتابخانه مدرسه فقاها.
۱۶. محمدی سیف، معصومه (۱۳۹۲). مادران شاغل و رهایی کودکان در آغوش تنهایی. نشریه پیام زن، شماره ۲۶۱، ۵۶-۶۰.
۱۷. مشفق، محمود، مرادی ثانی، قدرت، و حسین خانی، سحر (۱۳۹۵). تحلیلی بر رابطه اشتغال و تمایل به فرزندآوری در بین زنان شاغل در آستانه ازدواج در سطح استانهای کشور. نشریه جمعیت، ۲۳(۹۵)، ۱-۲۴.